

Asia: VN/23277/2021

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus Sosiaali- ja terveysalan tietolupaviranomaisen suoritteiden maksullisuudesta

Lausunnonantajan lausunto

Onko suoritteet jaoteltu tarkoituksenmukaisesti?

Pääsääntöisesti kyllä. Tietoluvan muutosten osalta tulisi poistaa maksut teknisluonteisilta muutoksilta, kuten tietoluvan saajan henkilöstöön tai yhteystietoihin liittyvät muutokset. Niiden käsittely samalla prosessilla ja hinnastolla laajempien tietolupaa koskevien muutosten kanssa ei ole tarkoituksenmukaista.

Ovatko eri suoritteista perittävät maksut ymmärrettäviä ja oikeudenmukaisia?

Tampereen yliopiston näkemyksen mukaan maksut ovat ymmärrettäviä ottaen huomioon se säätelykehikko, jossa tietolupaviranomainen (Findata) toimii, mutta eivät tieteellisen tutkimuksen harjoittamisen näkökulmasta oikeudenmukaisia tai kohtuullisia.

Esityksen perusteluissa todetaan Findatan suoritekohtaisten käsittelykustannusten kustannusvastaavuuden jääneen merkittävästi alle omakustannusarvon, jota käytetään perusteena esitykselle maksujen korottamisesta. Maksujen korottaminen ja perusteluissa myös mainittu Findatalle lähetettävien hakemusten laadun parantaminen voivat mahdollisesti parantaa kustannusvastaavuutta Findatan näkökulmasta katsottuna. Yliopiston näkökulmasta herää kuitenkin kysymys, hoidetaanko tällä ratkaisulla enemmän oiretta kuin varsinaista ongelmaa, joka juontaa juurensa laista sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä (toisiolaki, 552/2019) sekä Findatan määräyksestä muiden palveluntarjoajien tietoturvalisille käyttöympäristöille asetettavista vaatimuksista (THL/2492/4.00.00/2020). Tampereen yliopisto kannattaa lisäksi julkishallinnon aineistojen hyödyntämistä selvittäneen työryhmän loppuraportin (Valtiovarainministeriön julkaisu, 2020:54) suositusta, että aineiston käyttäjiltä pitäisi veloittaa ainoastaan palvelun käytöstä aiheutuvat rajakustannukset ja että palvelun ylläpitämisestä ja kehittämisestä aiheutuvat kustannukset tulisi kattaa budjettivaroin.

Findatan hakemusprosessi on ruuhkautunut ja käsittelyn viive on tällä hetkellä kohtuuton. Hintojen korottaminen tuskin ratkaisee ongelmaa vaan huomio olisi tärkeä kohdistaa myös Findatan prosesseihin sekä sen arvioimiseen, millaisia muutoksia itse toisiolakiin sekä Findatan määräykseen olisi syytä toteuttaa.

Asetuksessa esitettävä merkittävä ja ennakoimaton kustannusten nousu kohdistuu suoraan yksittäisiin tutkijoihin ja tutkimushankkeisiin. Jatkuessaan nyt nähtävissä oleva kustannusten kasvun kehitys käytännössä vaarantaa sosiaali- ja terveystietoja sisältävien rekisterien hyödyntämisen tieteellisessä tutkimuksessa. Tämä on selkeässä ristiriidassa toisiolain ensimmäisessä pykälässä mainitun mahdollistamisen tavoitteen kanssa.

Onko omakustanteisesti perittävä maksu ja tuntihinta Findatan työstä ymmärrettävä?

Pääsääntöisesti kyllä. Vaativasta asiantuntijatyöstä on luonnollista periä asiaankuuluva maksu. Esityksessä mainittujen tehtävien osalta ei kuitenkaan käy yksiselitteisesti ilmi, mitä kaikkea tähän suoriter ryhmään lasketaan. Esimerkiksi pseudonymisoinnin ja anonymisoinnin kohdalla osa työstä saattaa olla luonteeltaan rutiininomaista, jolloin sen kuuluminen tähän suoritekategoriaan ei ole itsestään selvää.

Muut asetusluonnosta koskevat huomiot

Tässä asetusluonnoksessa käsiteltävät kiinteät hinnat ovat vain osa Findata perimiä rekisteritutkimukseen kohdistuvia kustannuksia. Lupien ja etäkäyttöympäristön kustannukset ovat jo itsessään nousseet merkittäväksi tieteellistä tutkimusta rajoittavaksi tekijäksi, mutta erityisen haasteen aiheuttaa tietojen poiminnasta perittävän kustannuksen vaikea ennakoitavuus. Poimintakustannusten budjetointiin liittyvät epävarmuudet haittaavat niitäkin tutkimuksia, joissa rahoitusta pystytään osoittamaan myös poimintaan. Käytännössä nykyinen malli yhdistettynä käsittelyn viiveeseen kuitenkin estää varsinkin pienimuotoisempien esitutkimusten toteuttamisen. Esitutkimukset ovat kuitenkin merkittävä tekijä myös isompien hankkeiden toteuttamiskelpoisuuden ja rahoituksen varmistamisessa, joten tällä toimintatavalla aiheutuu merkittävää haittaa akateemiselle tutkimukselle.

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisusarjassa 17.11.2021 julkaistu selvitys tutkimusta koskevien sosiaali- ja terveydenhuollon säädösten vaikutuksesta tutkimuksen vapautteen ja tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaan (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu, 2021:42) antaa suosituksia myös Findatan maksuihin liittyen. Tampereen yliopisto näkee suositukset oikeansuuntaisina. On kuitenkin syytä huomata, että vastaavat haasteet koskevat myös Tilastokeskusta. Akateemisen rekisteritutkimuksen turvaamiseksi tarvitaan korjaavia toimenpiteitä yli sektorirajojen, kuten jo aiemmin viitatussa julkishallinnon aineistojen hyödyntämisestä selvittäneen työryhmän loppuraportissa myös todetaan.

On erittäin huolestuttavaa, että jo nyt on havaittavissa esimerkiksi kansainväliseen tutkimusyhteistyöhön ja rekisteritutkimuksen toimintakykyyn liittyvien riskien alkaneen realisoitua. Vastaavasti tutkimustoiminnan mahdollistamiseen laissa asetetut tavoitteet näyttävät jäävän pääosin toteutumatta.

Kytöharju Pasi
Tampereen yliopisto - Tietohallinto, tutkimuksen IT